

STANOVISKO UOČR Č. 1/2022 K POMĚRU VÝŠE PENĚŽITÝCH TRESTŮ A NÁHRAD ZA DELIKTNÍ JEDNÁNÍ PODLE OBČANSKOPRÁVNÍCH A PRACOVNĚPRÁVNÍCH PŘEDPISŮ

Novela trestních předpisů účinná od 1. 10. 2020, provedená zákonem č. 333/2020 Sb., rozšířila též možnosti dohod o vině a trestu. Jedním z aspektů je zřejmý trend ukládání peněžitých trestů, který je v posledních dvou letech doprovázen trendem ukládání tohoto trestu jako trestu samostatného či vedle dalších trestů, současně taktéž často s výroky o náhradě škody uloženými pachateli.

Je však současná praxe (výše peněžitých trestů) souladná zejména se základními požadavky trestní prevence a represe, trestní politiky státu a především ostatních právních předpisů? Shodují se měřítko materiálního vyjádření základních hodnot chráněných právním řádem s aktuální právní praxí výše sjednávaných a ukládaných peněžitých trestů?

UOČR vyjadřuje svoje přesvědčení, že z hlediska systematiky základních právních předpisů a ochrany jednotlivých hodnot společnosti, které jsou vyjádřeny v Listině základních práv a svobod dochází ke zjevnému narušení rovnováhy ochrany chráněných zájmů společnosti a lidských bytostí, člověka jako jednotlivce s neodůvodněnou, avšak bohužel systémovou preferencí ochrany represivní moci státu. Systematicky je ochrana zdraví začleněna v článku 6 Listiny a v článku 7 Listiny, s ní spojená ochrana osobní svobody, lidské důstojnosti, osobní cti a v článcích 8 a 10 Listiny. Teprve za ním stojí v článku 11 ochrana vlastnického práva a právo státu na výkon trestní pravomoci je systematicky zařazeno následně a zjevně v závěrečných ustanoveních Listiny. Přesto však v rámci porovnání civilní ochrany a vyjádření hodnoty lidského života, lidského zdraví, osobní cti a dalších shora uvedených základních lidských práv v civilně právních předpisech dosahuje extrémně nízké ochrany v porovnání se zcela ekonomicky, sociálně i společensky vysokými a naprosto nerealistickými sankcemi, které je možno ukládat podle trestně-právních předpisů. Toto srovnání vyplývá z dále uvedeného textu.

UOČR upozorňuje, že dochází k naprosto neodůvodněné, nerealistické a trestně-právní politice deformující preferenci sankčních ustanovení trestního práva v rozporu s obdobnými sankčními instituty, či odškodňovacími instituty práva civilního, které zde má přednost.

Teoretická východiska aktuální právní úpravy

V systematice druhů trestů lze uložit peněžitý trest ve smyslu § 67 v případech, kdy pachatel způsobil, získal nebo se pokoušel získat majetkový prospěch úmyslným trestným činem. Vycházím z důvodové zprávy zák. č. 40/2009 Sb. Zákodárce stanovil možnost uložení tohoto peněžitého trestu současně vedle dalších trestněprávních sankcí, z nichž si běžná veřejnost nejvíce všímá trestu odnětí svobody, ať už podmíněného či nepodmíněného. Současně se tento peněžitý trest ukládá často společně s trestem zákazu výkonu konkrétní činnosti. Pro naše účely je vhodné zmínit, že v souladu s důvody, pro něž byla tato právní úprava navržena a přijata, lze v zájmu náležité individualizace trestu a prohloubení jeho působení na pachatele uložit peněžitý trest v závislosti na konkrétních okolnostech případu vedle trestu nepodmíněného. Důvodová zpráva s výjimkou jednoho zmínění neuvádí, že takové tresty je nutno zásadně ukládat v případech, jejichž spáchání je motivováno ziskovostí, nicméně vzhledem k jejich povaze tento motiv nelze vyloučit.¹

Lze tedy shrnout, že ukládání peněžitého trestu v rámci systematiky sankcí je podřízeno obecným charakteristikám účelu trestu, tak jak je chápán zákonodárcem a ostatně i v odborné literatuře.

Účel trestu v české trestněprávní nauce

Podle standardních učebnic české trestněprávní nauky je účelem trestu, který na rozdíl od předchozí právní úpravy již není výslovně v trestním zákoníku uveden, naplnění obecných zásad trestání dle

jednotlivých ustanovení o trestních sankcích. Podle literatury je česká trestněprávní nauka založena na přesvědčení, že smyslem existence případné aplikace trestněprávních norem je především to, aby nebyly páčány trestné činy vůbec, anebo aby byly páčány v co nejmenší míře. Zdůrazňuje se individuálně preventivní účinek trestu, který má spočívat jednak v tzv. negativní individuální prevenci, tedy odrazení pachatele, a dále pak v potrestání, tedy v potrestání samém, kde individuální prevence spočívá ve výchovném působení na pachatele, který již trestný čin spáchal, tak aby trest, který dostane, posílil pozitivní prvky jeho osobnosti a motivoval ho k vedení řádného života.²

Součástí takového působení je i preventivní působení trestu spočívající v působení trestu jak na konkrétního pachatele, tak na ostatní členy společnosti. Prvek individuální represe, který představuje formu odplaty za trestný čin, je do účelu trestu také zahrnut a výsledkem je tak kombinovaná trestněprávní teorie, která prostupuje všechny české trestní předpisy.²

Podle Marie Vanduchové hovoříme-li o trestu v českém trestním právu, je kladen shodný důraz na speciálně a generálně preventivní účinky trestu vycházející z relativních teorií smíšených, když smyslem trestu je třeba též zdůraznit význam náhrady škody a zohlednit další zájmy poškozeného, v rámci odplatného prvku při účinku trestání jsou potom zdůrazněny nepoužívání nepřiměřených trestních sankcí, význam přiměřenosti z hlediska povahy a závažnosti spáchaného trestného činu, a zejména speciálně preventivní účel trestu, „... *kterým má být dosaženo sociální reintegrace pachatele (...)* Za prvé z předpokladu, že je možné s dostatečnou pravděpodobností prognózovat budoucí chování pachatele, za druhé z předpokladu, že prevence může být s velkou pravděpodobností dosaženo, pokud uložený trest bude úměrný povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a osobě pachatele, a konečně za třetí z toho, že sklony pachatele k trestné činnosti lze potlačovat represivními a výchovnými prvky obsaženými v trestu.“³

Panuje všeobecná shoda, že smyslem je zabránit pachateli páchat další trestnou činnost a usměrnit pachatele, vychovat pachatele, odčinit, co učinil poškozenému, odčinit, co způsobil společnosti, a zejména na základě **zásady subsidiarity trestní represe, která je shodná se zásadou subsidiarity použití prostředků trestního práva**, zamezit případům, kdy „příliš přísný trest uložený z generálně preventivních důvodů by činil z pachatele pouhý objekt trestání, s pachatelem by bylo v podstatě nakládáno jako s věcí, nikoli jako s člověkem odpovědným za jeho čin. Exemplární trestání narušuje vyváženost prevence a represe a povyšuje moment trestní represe na úkor prevence (srov. ÚS 47/1998-n.)“⁴ V literatuře je též zmiňován v případě tvrdého trestání ve vztahu k trestu i princip právní nejistoty všech zúčastněných, která nakonec vede k tomu, že k páčání trestné činnosti dochází.

Náhrada újmy na zdraví v českém civilním právu a její východiska, civilněprávní sankce

Protože je trestní právo prostředkem ultima ratio, je potřeba v první řadě zkoumat jinou ochranu, které se dostává v českém právním řádu před deliktním jednáním, ať už v rovině úmyslné či neúmyslné škody.

V českém právním prostředí panuje shoda, že jednou z nejvyšších hodnot je lidský život a lidské zdraví. Oba dva předměty ochrany, tedy lidský život i zdraví, jsou chráněny zvlášť dvojími předpisy, a to základním právním předpisem, občanským zákoníkem, a dále též speciálním právním předpisem, zákoníkem práce, a to náhradou újmy na zdraví. UOČR má za to, že nejvýznamnějšími jsou náhrady při ublížení na zdraví a při usmrcení. Ve smyslu ust. § 2958 platí, že při ublížení na zdraví odčiní škůdce poškozeného peněžitou náhradou plně odpovídající vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy. Vznikne-li poškozenému poškozením zdraví překážka lepší budoucnosti, nahradí mu škůdce i ztížení společenského uplatnění. Nelze-li výši náhrad takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti. Obecně k tomu uvádí civilněprávní teorie podrobné rozvedení, kdy jsou chráněny demonstrativně vyčtené hodnoty života a zdraví, které jsou základními složkami osobní integrity každého člověka, přičemž požívají různé druhy ochrany. Je chráněna duševní, tělesná integrita, nemajetková újma způsobená neoprávněnými zásahy do ní, současně i bolest a budoucí náhrada. Podrobně se problematice věnuje doktor Petr Vojtek⁵, přičemž pro vymezení a základní orientaci soudu byla stanovena Nejvyšším soudem

ve sjednocujícím stanovisku Cpjn 14/2014 metodika výpočtu těchto náhrad. Podobnou úpravu obsahuje zákoník práce, neboť zde při běžných právních vztazích dochází často k náhradě vzniku újmy na zdraví a újmy nemajetkové, přičemž rozhodující pak jsou ust. § 217c, odst. 1, 2 a ust. § 217i odst. 1, 2 zákoníku práce. UOČR provedla srovnání výše těchto náhrad v níže připojené tabulce, když nejvyšší hodnotou v případě takto vzniklých zásahů do osobnostních práv je nepochybně ztráta lidského života. Vycházejíce z běžného fungování z běžných životních situací můžeme nejvíce přiznat zranění obličeje, zranění končetin, včetně jejich ztráty, ať už zčásti či celé končetiny, a zranění na úrovni mnohačetných zlomenin a obdobně.

Odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání podle nařízení vlády č. 276/2015 Sb., o odškodňování bolesti a ztížení společenského uplatnění způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání (hodnota jednoho bodu: 250 Kč)				Náhrada nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku) podle metodiky Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 občanského zákoníku) [č. R 63/2014 Sb. rozh.] (hodnota jednoho bodu: 378,39 Kč)			
2.3	Drtivé poranění obličeje podle rozsahu poškození, nejvýše	600	150 000,00 Kč	S070	Rozdrcení obličeje	600	227 034,00 Kč
2.4	Drtivé poranění lebky podle rozsahu poškození, nejvýše	500	12 500,00 Kč	S071	Rozdrcení lebky	600	227 034,00 Kč
5.22	Avulze - vytržení - oka	200	50 000,00 Kč	S057	Avulze – vytržení – oka	200	75 678,00 Kč
7.1	Pronikající rána postihující hrtan	150	37 500,00 Kč	S1281	Zlomenina hrtanu, trachey	300	113 517,00 Kč
7.3	Pronikající rána postihující průdušnici nebo tracheostomie	150	37 500,00 Kč				
7.15	Poranění pažní pleteně podle rozsahu, nejvýše	300	75 000,00 Kč	S143	Poranění pažní pleteně	300	113 517,00 Kč
7.51	Transverzální leze krční míchy nad C 3	800	240 000,00 Kč	S1403	Transverzální léze krční míchy	600	227 034,00 Kč
7.52	Transverzální leze krční míchy pod C 3	600	150 000,00 Kč				
8.1	Ztráta horní končetiny v ramenním kloubu, exartikulace - nedominantní - dominantní			S480	Traumatická amputace ramene a paže: exartikulace v ramenním kloubu	325	122 976,75 Kč
		4000	1 000 000,00 Kč				
		4400	1 100 000,00 Kč				
8.2	Ztráta horní končetiny mezi ramenním kloubem a loketním kloubem s pahýlem nevhodným k protěžování - nedominantní - dominantní			S481	Traumatická amputace ramene a paže v úrovni mezi ramenem a loktem	275	104 057,25 Kč
		3600	900 000 Kč				
		4000	1 000 000,00 Kč				
8.27	Ztráta předloktí při zachovalém loketním kloubu			S580	Traumatická amputace jednoho předloktí	250	94 597,50 Kč
		2400	600 000,00 Kč				

	- nedominantní - dominantní	2600	650 000,00 Kč				
8.36	Ztráta palce včetně zápřstní kosti	1300	325 000,00 Kč	S680	Traumatická amputace palce ruky (úplná, částečná)	90	34 055,10 Kč
	- nedominantní	1400	350 000,00 Kč				
	- dominantní						
8.37	Ztráta palce obou článků	1100	275 000,00 Kč				
	- nedominantní	1200	300 000,00 Kč				
	- dominantní						
8.38	Ztráta palce koncového článku	800	200 000,00 Kč				
	- nedominantní	900	225 000,00 Kč				
	- dominantní						
9.1	Ztráta jedné dolní končetiny v kyčelním kloubu nebo mezi kyčelním a kolenním kloubem s pahýlem nevhodným k protěžování	4000	1 000 000,00 Kč	S780	Traumatická amputace v kyčelním kloubu	400	151 356,00 Kč
9.2	Ztráta jedné dolní končetiny v kyčelním kloubu nebo mezi kyčelním a kolenním kloubem s pahýlem vhodným k protěžování	2800	700 000,00 Kč				
9.22	Ztráta dolní končetiny v bérce se zachovalým kolenem s pahýlem nevhodným k protěžování	2600	650 000,00 Kč	S880	Traumatická amputace v úrovni kolena	330	124 868,70 Kč
9.23	Ztráta dolní končetiny v bérce se zachovalým kolenem s pahýlem vhodným k protěžování	2000	500 000,00 Kč				
9.28	Poranění břišní aorty, nejvýše	300	75 000,00 Kč	S350	Poranění břišní aorty	300	113 517,00 Kč
9.29	Ztráta nohy v hlezenném kloubu	2000	500 000,00 Kč	S9800	Traumatická amputace nohy - v úrovni hlezenného kloubu	180	68 110,20 Kč
9.43	Mnohočetné zlomeniny bederních obratlů, nejvýše	250	62 500,00 Kč	S328	Mnohočetné zlomeniny bederních obratlů, nejvýše	500	189 195,00 Kč
9.46	Vymknutí bederního obratle	150	37 500,00 Kč	S331	Vymknutí bederního obratle bez poškození míchy nebo jejích kořenů	200	75 678,00 Kč
9.50	Transverzální leze bederní míchy	400	100 000,00 Kč	S3403	Transverzální léze bederní míchy	400	151 356,00 Kč

11.5 4	Drtivé poranění ramene (měkkých a tvrdých struktur)	150	37 500,00 Kč	S47	Drtivé poranění ramene a paže	300	113 517,00 Kč
11.5 5	Drtivé poranění paže (měkkých a tvrdých struktur)	150	37 500,00 Kč				

Faktická výše peněžitých trestů

Ministerstvo spravedlnosti nevede statistiku průměrné výše sazby trestů, avšak lze na základě právní úpravy platné v současné době provést průměrné srovnání, a to na základě přepočtu minimální, maximální a průměrné denní průměrné sazby výše peněžitého trestu. Tabulka připojena níže.

Peněžitý trest ukládaný v základní skutkové podstatě:	TOS	maximální počet sazeb s maximální výší sazby v Kč	maximální počet sazeb s průměrnou výší sazby v Kč
Vydirání (§ 175 odst. 1)	4 l.	36 500 000	584 000
Únos dítěte a osoby stížené duševní poruchou (§ 200 odst. 1)	3 l.	27 400 000	437 600
Svádění k pohlavnímu styku (§ 202 odst. 1)	2 l.	18 250 000	292 000
Neoprávněný zásah do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru (§ 208 odst. 1)	2 l.	18 250 000	292 000
Legalizace výnosů z trestné činnosti (§ 216 odst. 1)	4 l.	36 500 000	584 000
Porušení povinnosti učinit pravdivé prohlášení o majetku (§ 227)	3 l.	27 400 000	437 600
Ohrožení pod vlivem návykové látky (§ 274 odst. 1)	1 l.	9 100 000	145 600
Nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a jedy (§ 283 odst. 1)	5 l.	36 500 000	584 000
Nedovolené pěstování rostlin obsahujících omamnou nebo psychotropní látku (§ 285 odst. 1)	6 m.	4 550 000	72 800
Výroba a držení předmětu k nedovolené výrobě omamné a psychotropní látky a jedy (§ 286 odst. 1)	5 l.	36 500 000	584 000
Podplacení (§ 332 odst. 1)	2 l.	18 250 000	292 000
Šíření díla k propagaci hnutí směřujícího k potlačení práv a svobod člověka (§ 403a odst. 1)	3 l.	27 400 000	437 600
Porušení mezinárodních sankcí (§ 410 odst. 1)	3 l.	27 400 000	437 600
Peněžitý trest ukládaný v kvalifikovaných skutkových podstatách:	TOS	maximální počet denních sazeb, maximální výše denní sazby v Kč	maximální počet denních sazeb, průměrná výše denní sazby v Kč
Těžké ublížení na zdraví z nedbalosti spáchaný porušením důležité povinnosti vyplývající ze zaměstnání, postavení nebo funkce nebo uložené podle zákona (§ 147 odst. 2)	4 l.	36 500 000	584 000
Rvačka, jíž je způsobena těžká újma na zdraví (§ 158 odst. 2)	5 l.	36 500 000	584 000
Omezování svobody vyznání spáchaný nejméně na třech osobách nebo se zbraní (§ 176 odst. 2)	5 l.	36 500 000	584 000
Útisk, jímž je způsobena škoda nebo získán prospěch velkého rozsahu (§ 177 odst. 3)	5 l.	36 500 000	584 000
Porušování domovní svobody za užití násilí nebo pohrůžky bezprostředního násilí spáchané se zbraní nebo nejméně se dvěma osobami (§ 178 odst. 3)	5 l.	36 500 000	584 000

Neoprávněné nakládání s osobními údaji spáchané členem organizované skupiny, tiskem, filmem, rozhlasem, televizí, veřejně přístupnou počítačovou sítí nebo obdobným způsobem, je-li způsobena značná škoda nebo získán značný prospěch (§ 180 odst. 3)	5 l.	36 500 000	584 000
Porušení tajemství dopravovaných zpráv úřední osobou nebo je-li způsobena škoda nebo získán prospěch velkého rozsahu (§ 182 odst. 4)	5 l.	36 500 000	584 000
Podvod, jímž je způsobena větší škoda (§ 209 odst. 3)	5 l.	36 500 000	584 000
Porušení povinnosti při správě cizího majetku osobou, která má zvlášť uloženou povinnost hájit zájmy poškozeného, nebo způsobí značnou škodu (§ 220 odst. 2)	5 l.	36 500 000	584 000
Výroba a držení padělatelského náčiní při výkonu povolání (§ 236 odst. 2)	5 l.	36 500 000	584 000
Neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby, získá-li značný prospěch (§241 odst. 2)	5 l.	36 500 000	584 000
Porušení práv k ochranné známce a jiným označením, získá-li značný prospěch nebo se dopustí činu ve značném rozsahu (§ 268 odst. 3)	5 l.	36 500 000	584 000
Přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu ve větším rozsahu (§ 284 odst. 3)	5 l.	36 500 000	584 000

Poznámka k průměrné výši denní sazby: statistiky neexistují, pro tyto účely určena průměrná výše denní sazby jako rozdíl mezi průměrnou čistou mzdou a nezabavitelnou částkou pro účely exekuce připadající na jeden den (tj. 798,68 Kč, tedy zaokrouhлено 800 Kč) – odpovídá logice, s níž by podle trestního zákoníku měla být denní sazba stanovena.

Závěr

Bez ohledu na jistě částečně selektivní výběr, který je proveden, jsme se pokusili srovnat nejběžnější trestní činnost, v níž je ukládán peněžitý trest, a nejběžnější náhradu škody na zdraví, v níž je odškodňována jako civilněprávní sankce způsobená škoda. Alarmující je zejména zjištění, že v kvalifikovaných skutkových podstatách je možné ukládat peněžitě sankce v řádech desítek milionů korun, které prakticky dvojnásobně přesahují nejvyšší možnou sankci při úmrtí fyzické osoby, která je aktuálně 15 135 600 Kč podle civilních předpisů (podle pracovněprávních předpisů teoreticky určena není).

Je tedy zjevné, že způsob konstrukce ukládání peněžitých trestů, jak je aktuálně nastaven, bez ohledu na výši, která je dokládána, neboť nejsou v tomto směru k dispozici žádná jiná data, pouze obecná zkušenost, je extrémně nepoměrný k základní ochraně podle občanskoprávních předpisů. Tím dochází ve vztahu k trestu k narušování zásad trestního postihu a zásad trestání, jak jsou vnímány českou právní teorií i praxí. Zejména maximální výše ve věcech majetkových bez přímého útoku na zdraví či osobní integritu osoby (např. trestný čin neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo nebytovému prostoru podle § 208 odst. 1 tr. z., výroba a držení předmětu k nedovolené výrobě omamné a psychotropní látky a jedu, či dokonce neodvedení daně, pojistného na sociálním zabezpečení a podobné povinné platby a tak banální trestná činnost, jakou je podvod, což svědčí o tom, že systém sankcí není správně nastaven). Umožňuje a dle obecných zkušeností vede i k tomu, že v rámci trestněprávní sankce jsou ukládány kumulované tresty spojené s náhradou škody v takové výši, že neodpovídají principiálním vztahům mezi občanským a trestním zákoníkem, vytváří neoprávněné a nijak neodůvodněné vychýlení ve prospěch trestněprávních sankcí a v důsledku dochází k narušování rovnováhy v právním řádu, která se projevuje i v častokrát nereálných požadavcích při sjednávání dohod o vině a trestu a v navrhovaných trestněprávních sankcích ze strany orgánů činných v trestním řízení. To se následně projevuje i v odezvách veřejnosti, která měla tendenci tyto peněžitě tresty též považovat za mírné v rozsahu, v jakém jsou ukládány, byť zákonné sankce jsou přísnější, než jaký je faktický a etický rozsah ukládaných trestů.

UOČR upozorňuje na tento zásadní rozdíl a apeluje na zákonodárce a v současné době na orgány činné v trestním řízení, aby při výkladu trestněprávních předpisů prováděly samy vždy v těchto věcech argumentaci ve vlastních úvahách *reductio ad absurdum* a srovnaly újmu, kterou způsobil potencionální pachatel trestné činnosti, se srovnatelnou újmou chráněnou civilními předpisy, zejména v oblasti újmy na zdraví, a žádaly sankce, které odpovídají míře ochrany lidského zdraví v českém právním řádu.

Současně je též třeba upozornit, čehož si je ovšem nepochybně vědoma jak odborná veřejnost, tak orgány činné v trestním řízení, že sankce musejí odpovídat ekonomické realitě příjmů a možností pachatelů, ať už nedbalostních či úmyslných trestních činů, a tedy nevytvářet sekundární trestání sankcemi, které neumožňují pachateli, aby se řádně navrátil do běžné společnosti.

Zdroje:

¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

² ŠČERBA, Filip. *Trestní zákoník: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2020, s. 560-562.

³ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2009, s. 413.

⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2009, s. 411-416.

⁵ ŠVESTKA, Jiří. *Občanský zákoník: komentář*. V Praze: Wolters Kluwer, 2014, s. 1104-1117.